museum tijdschrift

Ruggenroute door het Rijksmuseum Amsterdam

Anne Louïse van den Dool

Met zijn raadselachtige aanwezigheid is de rugfiguur een terugkerend motief in de schilderkunst. In telkens weer een andere rol: van functionele figurant tot intieme lotgenoot. In Museumtijdschrift 8 onderzoekt schrijver en dichter Anne Louïse van den Dool de bijzondere rol van geschilderde ruggen. Speciaal voor onze lezers stelde ze een route samen langs negen schilderijen in het Rijksmuseum Amsterdam.

Route: zaal 1.14 (werken 1-3) · zaal 1.18 (werken 4-8) · Eregalerij (werk 9)

Beelden: Rijksmuseum Amsterdam

01 / 09

Heemskerck en Barents bereiden hun tweede expeditie naar het Noorden voor

Christoffel Bisschop, 'Heemskerck en Barents bereiden hun tweede expeditie naar het Noorden voor', 1862

We kijken op dit schilderij mee met ontdekkingsreizigers Willem Barentsz en Jacob van Heemskerck terwijl ze hun vaarroute naar het noorden uitstippelen. De expeditie hierna zou beroemd worden vanwege de barre overwintering op Nova Zembla. Christoffel Bisschop (1828-1904) kiest verrassend genoeg niet voor die heroïek, maar voor dit intieme moment van concentratie. De rugfiguur geeft ons hier een kijkaanwijzing: over zijn schouder kijken we mee naar zijn wijzende vinger op de landkaart. Die fungeert als een knappe overgang tussen het donker van zijn silhouet en de lichte kleuren op de wand.

zaal 1.14 · bekijk het schilderij online

02 / 09

De harddraver De Rot van Adriaan van der Hoop bij het koetshuis

Anthony Oberman, 'De harddraver De Rot van Adriaan van der Hoop bij het koetshuis', 1828

In eerste instantie trekt het paard op dit schilderij alle aandacht naar zich toe. Met zijn feestelijk versierde hoofdstel, opgebonden staart en over zijn rug gedrapeerde okergele deken kunnen we niet anders dan bewonderend naar dit prijswinnende dier kijken, dat onze blik ook nog eens beantwoordt. De koetsier is duidelijk minder belangrijk: die wordt grotendeels aan het oog onttrokken door dat prachtige paardenlijf. Uit portretten uit het atelier van Anthony Oberman (1781-1845) weten we dat hij niet per se uitblonk in het schilderen van gezichten. Koos hij hier voor een rugfiguur om zijn eigen tekortkoming te verhullen?

zaal 1.14 · bekijk het schilderij online

03 / 09

Het atelier van de Haarlemse schilder Pieter Frederik van Os

Anton Mauve, 'Het atelier van de Haarlemse schilder Pieter Frederik van Os', ca. 1856-57

Een veelvoorkomende variant van de rugfiguur is die waarbij we iemand aanschouwen die zo druk bezig is dat poseren even niet aan de orde is. Dat geldt ook voor de jonge leerling die op dit schilderij van Anton Mauve (1838-88) neerknielt voor een monumentale zeventiende-eeuwse schouw terwijl hij een tekeningenportefeuille doorneemt. Hij bevindt zich in een schildersatelier in het stadhuis van Haarlem, omringd door tekeningen naar naaktmodel, een landschap bij avond en meerdere gipsafgietsels. De halfgeopende map maakt nieuwsgierig naar de tekeningen die de leerling wel kan zien, maar wij kijkers niet.

zaal 1.14 · bekijk het schilderij online

04 / 09

Doorkijkje in het onderhuis van Weissenbruchs woning in Den Haag

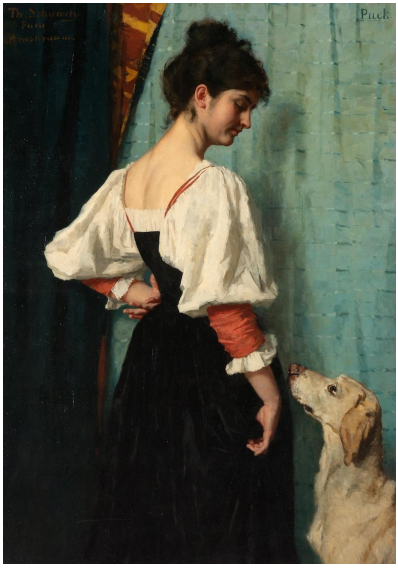
Johan Hendrik Weissenbruch, 'Doorkijkje in het onderhuis van Weissenbruchs woning in Den Haag', 1888

Daar staat ze, in de verte. We bevinden ons in de eigen woning van Johan Hendrik Weissenbruch (1824-1903), waar hij aan het schilderen sloeg als het weer het niet toeliet om naar buiten te trekken – een grote beperking voor hem als Haagse School-schilder. Hij speelde veelvuldig met de tegenstelling tussen donker en licht en de vele tinten bruin daartussenin. Het toch wat grauwe kleurpalet wordt verrassend doorbroken door de koolbladeren op de voorgrond. Je zou bijna vergeten dat daar achterin, bij het raam, een figuur bezig is. Met wat? Dat zullen we misschien wel nooit weten.

zaal 1.18 · bekijk het schilderij online

05 / 09

Jonge Italiaanse vrouw met hond Puck

Thérèse Schwartze, 'Jonge Italiaanse vrouw met hond Puck', ca. 1885-86

De kijker de rug toedraaien en tegelijkertijd over je schouder omkijken – het is vandaag de dag nog steeds een beproefde pose in de mode-industrie. Op dit schilderij van Thérèse Schwartze (1851-1918) buit het Italiaanse model, dat bekendstond als Fortunata, die houding ten volste uit. We krijgen zowel zicht op haar gezicht als op haar deels blote rug, waarmee ze laat zien wat een kunstige outfit ze draagt. Ze zoekt niet onze blik, maar die van haar hond Puck, die verwachtingsvol naar haar opkijkt. Deels mysterie, deels onthulling – de ultieme combinatie.

zaal 1.18 · bekijk het schilderij online

06 / 09

Morgenrit langs het strand

Anton Mauve, 'Morgenrit langs het strand', 1876

We volgen deze drie welgestelde ruiters op hun paarden in de richting van de Scheveningse zee. Niet alleen hun blikken sturen onze richting naar het water; ook de karrensporen in het zand doen dat. Anton Mauve verbeeldt hier voor de verandering niet het arme vissersleven, maar de ochtendrit van drie ruiters. De badkoetsjes staan al voor hen klaar op het strand, mochten ze te water willen gaan. De paarden waarop zij zitten, keren ons net zo goed de rug toe; mens en dier smelten door de in elkaar overlopende bruintinten bijna samen.

zaal 1.18 · bekijk het schilderij online

07 / 09

Etalage

Isaac Israels, 'Etalage', 1894

Rugfiguren zijn met grote regelmaat in stadse omgevingen te vinden: ze schieten aan ons voorbij terwijl ze over straat banjeren, elkaar aanspreken of af en toe stilstaan voor een winkelruit. Zo'n verlichte etalage was aan het einde van de negentiende eeuw een nieuwe uitvinding, met dank aan de introductie van het elektrische licht. Daardoor kon je ook 's avonds veilig – en misschien zelfs gezellig – over straat. Op dit schilderij van Isaac Israels (1865-1934) kijkt een echtpaar gebiologeerd naar uitgestalde kinderkleding, keurig gerangschikt op kleur. Hun zwarte silhouetten steken donker af tegen de regenboog van stoffen. Dat we hun gezichten niet kunnen zien, maakt hen nog meer tot toevallige passanten – anonieme bewoners van de grote stad.

zaal 1.18 · bekijk het schilderij online

08 / 09

Aankomst der boten

Jacob Maris, 'Aankomst der boten', 1884

Daar komen ze! Wanneer de boten terugkeren van de visvangst, brengt dat alle dorpsbewoners op de been. Van kleine kinderen tot oude mannen, allemaal komen ze helpen om de boten binnen te loodsen en met het paard het strand op te trekken. We volgen hun blikken naar de aankomende schuiten. Wie zich het eerst meldt, staat ook vooraan als de vis wordt verkocht. Jacob Maris (1837-99) koos voor een hoog doek, dat de kijker het gevoel geeft onderdeel te worden van de menigte. Wel helemaal achteraan, dus of we een visje mee naar huis zullen nemen, is nog maar de vraag.

zaal 1.18 · bekijk het schilderij online

09 / 09

De kleermakerswerkplaats

Quiringh Gerritsz. van Brekelenkam, 'De kleermakerswerkplaats', 1661-62

Ook deze rugfiguur is druk in de weer. Hij is de enige figuur van wie we het gezicht niet zien: alle andere gezichten baden in het licht dat door het raam de werkplaats binnenvalt, waardoor ze goed kunnen zien wat ze aan het doen zijn. Gelukkig kunnen we ons wel inbeelden wat hij doet: tegenover hem op tafel zit een collega-kleermaker, net zo ergonomisch onverantwoord voorovergebogen als hij. Quiringh Gerritsz. van Brekelenkam (ca. 1622-ca. 1669) leefde zich uit op de stofuitdrukking van de outfit en de hoed van de rugfiguur. Naast hem overlegt een vrouw met een kleermaker over een jas.

Eregalerij · bekijk het schilderij online

Verder lezen

In **Museumtijdschrift nr. 8 • 2026** onderzoekt Anne Louïse van den Dool in het artikel ‘Lotgenoten en lustobjecten’ hoe rugfiguren in de schilderkunst verschillende rollen vervullen: van figuranten die onze blik sturen tot mysterieuze hoofdpersonen die juist iets verborgen houden. Het nummer is te vinden in de webshop.

Let op: zaalindelingen kunnen veranderen. Controleer de actuele locatie bij je museumbezoek.